

Анализ на конкурентоспособността на зеленчукопроизводството в България

Проф. РУМЕН ПОПОВ

Институт по аграрна икономика - София

E-mail: rpopov@yahoo.com

Резюме: В статията се прави анализ на конкурентоспособността на българското зеленчукопроизводство на основата на методика, разработена от Института по икономика на селското стопанство (LEI) - Нидерландия. Използвани са статистически данни за периода 2000-2011 години. Моделът за оценка обхваща три групи от индикатори - за средата на развитие, факторите на производството и резултативни, които в крайна сметка определят конкурентоспособността на производството на продуктовата група. Всяка група обхваща няколко индикатора.

Главната идея е да се определят и анализират индикаторите, което да позволи да се идентифицират промените в тенденциите и модела на развитие. На второ място, квантифицирането на индикаторите позволява да се сравнява тяхната величина с определени прагови стойности (benchmark), вкл. да се направят сравнения между страните и групи страни.

Следователно анализът на конкурентоспособността чрез приложението на тази методика обхваща както промените в проявлението на определящите я фактори (тези за средата на развитие и на производството), така и квантифициране на достигнатото ниво, в сравнение с други страни или групи страни.

Крайната оценка на конкурентоспособността на зеленчукопроизводството ще се основава на четири главни индикатора:

1. Нарастване/намаляване дела на сектора на световния пазар;

2. Нарастване на производителността на труда по отделни стадии на продоволствената верига;

3. Нарастване на величината на индекса за конкурентоспособност на Баласа;

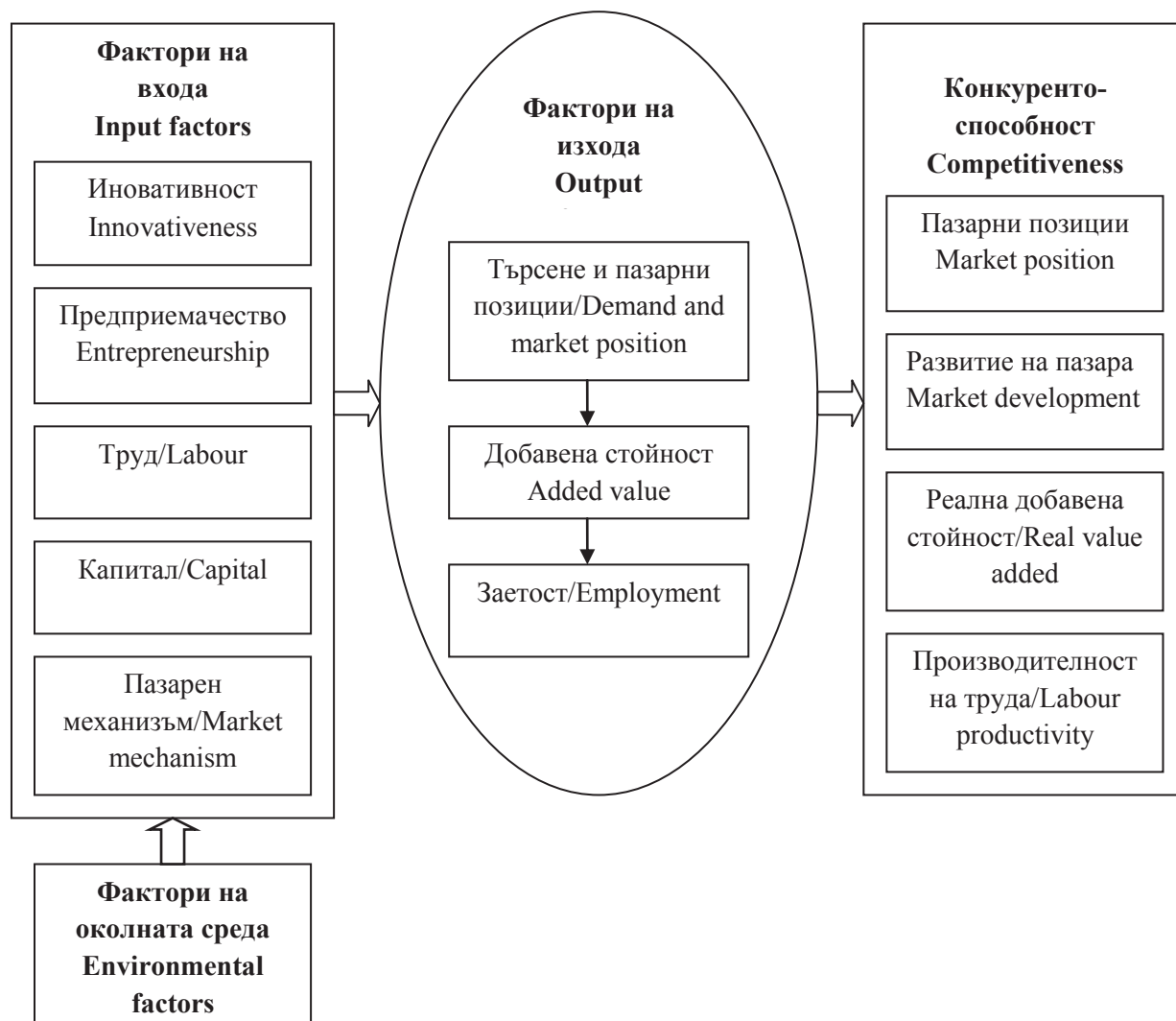
4. Нарастване на добавената стойност по отделни стадии на продоволствената верига.

В резултат на изследването може да се обобщи, че силните страни на конкурентоспособността на българското зеленчукопроизводство – осигуреността със земя, благоприятният климат и съществуващите традиции, през първите 10 години на XXI век последователно се неутрализират, а в последните години и надмозват от дефицитите по отношение на средата за развитие – демографски процеси, качеството на образованието и разходите за научни и развойни дейности; слабостта на предприемачеството и въвеждането на иновации, както и на пазарната инфраструктура и институции в сектора. В резултат от едно високо за страната ниво - делът на България в световната търговия със зеленчуци намалява; значението на зеленчуците в общия селскостопански износ на страната също намалява и в края на периода България вече е нетен вносител на зеленчуци. В крайна сметка, в откритата среда на общия европейски пазар и засилващите се процеси на глобализация на икономиката, българското зеленчукопроизводство демонстрира намаляваща конкурентоспособност.

Ключови думи: индикатори, конкурентоспособност, зеленчукопроизводство

Целта на статията е да се направи анализ на конкурентоспособността на българското зеленчукопроизводство на основата на методика, разработена от Института по икономика на селското стопанство (LEI) - Нидерландия. Използвани са статистически данни за периода 2000-2011 години. Моделът обхваща три групи от индикатори – за средата на развитие, факторите на производството и резултативни, които в крайна сметка определят конкурентоспособността на производството на продуктовата група (фиг. 1). Всяка група обхваща няколко индикатора (табл. 1).

Главната идея е да се определят и анализират индикаторите, което да позволи да се идентифицират промените в тенденциите и модела на развитие. На второ място, квантифицирането на индикаторите позволява да се сравнява тяхната величина с определени прагови стойности (benchmark), вкл. да се направят сравнения между страните и групи страни.

Фиг. 1. Концептуална рамка на модела (Tacke et al, LEI, 2007)

Fig. 1. Conceptual framework (Tacke et al, LEI, 2007)

Следователно анализът на конкурентоспособността чрез приложението на тази методика обхваща както промените в проявлението на определящите я фактори (тези за средата за развитие и на производството), така и квантифициране на достигнатото ниво, в сравнение с други страни или групи страни.

Крайната оценка на конкурентоспособността на зеленчукопроизводството ще се основава на четири главни индикатора:

1. Нарастване/намаляване дела на сектора на световния пазар;
2. Нарастване на производителността на труда по отделни стадии на продоволствената верига;
3. Нарастване на величината на индекса за конкурентоспособност на Баласа;

4. Нарастване на добавената стойност по отделни стадии на продоволствената верига.

Среда за развитие

Индикаторите за оценка на средата за развитие са групирани в три раздела – общи, характеризиращи макроикономическата среда; демографски, включващи доходи на семействата; за качество на инфраструктурата.

Проявлението на индикаторите от първата група са както следва:

- Инфлация – величината ѝ варира между 12% през 2008 г. и 2,2% през 2010 г., като средногодишната ѝ стойност за периода е 6,33%;
- Основен лихвен процент – между 4,53% за

Таблица 1. Индикатори за оценка на конкурентоспособността
Table 1. Indicators for assessment of competitiveness

<p>Фактори на средата Environmental factors</p>	<p>Фактори на производството Input factors</p>	<p>Резултативни фактори Output factors</p>
<p><i>Общи/General</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Процент на инфлация Rate of inflation - Дългосрочен лихвен процент/ Long terms interest rate - Откритост на националната икономика (износ и внос по текущи цени), разделен на БВП по текущи цени Openness of the national economy (exports at current + imports at current prices) divided by the GDP at current prices <p><i>Демографски/Demographic</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Брой на населението Size of population - Възрастова структура Age structure - Състав на семействата Composition of families - Доходи и разпределението им Income and distribution of income <p><i>Качество на инфраструктурата</i> <i>Quality of the infrastructure</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Брой на специализираните селскостопански превозвачи Number of specialised agricultural transporters - Публични разходи за R&D в земеделието/Number of specialised agricultural transporters - Разходи за обучение на един селскостопански ученик (студент)/Expenditure on agricultural education per student 	<p><i>Иновативност/Innovativeness</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - R&D разходи/R&D expenditure - Брой на патентите Number of patents - Брой на новите или обновени продукти/Number of new or renewed products <p><i>Предприемачество</i> <i>Entrepreneurship</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Брой на компаниите Number of companies - Нарастване на броя на компаниите/Growth in the number of companies - Среден оборот на компаниите Average turnover of companies - Брой на новите компании Number of new companies <p><i>Труд/Labour</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Размер на работната сила Size of workforce - Нарастване на работната сила Growth in size of workforce - Процент на труда в производствените разходи/Percentage of personnel costs in production costs <p><i>Капитал/ Capital</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Стойност на капиталовите активи/Gross capital assets - Съотношение активи:задължения Equity/debt ratio <p><i>Пазарен механизъм</i> <i>Market mechanisms</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Обща стойност на продукцията (разходи на труд) Gross production value divided by labour costs 	<p><i>Търсене и пазарни позиции</i> <i>Demand and market position</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Потребление на човек Per capita consumption - Ниво на самозадоволяване Level of self-sufficiency - RCA индекс (Баласа индекс на търговията)/RCA index (revealed competitiveness advantage = Balassa index of trade) - Стойност на износа на тон Export value per tonne - Дял в световната търговия Share of the world's market - Нарастване на дела в световната търговия/Growth in share of the world's market - Стойност на вноса Value of imports - Стойност на износа Value of exports <p><i>Добавена стойност/Added value</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Добавена стойност във всяко звено на продуктовата верига Added value in each link of the chain - Добавена стойност на единица продукт Added value per unit of product - Добавена стойност на ГРЕ Added value per man-year unit - Процент на добавената стойност на хранителния сектор в крайния продукт/Percentage added value of the food industry in the relevant country <p><i>Заетост/Employment</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Производителност на труда Labour productivity - Разходи за труд на единица продукция Labour costs per unit of product - Добавена стойност на един зает Labour deployment in relation to added value

Източник: Tacke et al (2007) / Source: Tacke et al (2007).

2001 г. и 0,20% - 2010 г.

• Демографската характеристика на страната може да се изведе от следните индикатори:

• Брой на населението – от 2000 до 2010 г. намалява всяка година – общо със 7,6%;

• Коефициентът на възрастова зависимост е относително стабилен за периода – 46,8 и 46,0 (в края), като в същото време е сравнително висок;

• Средният номинален доход на домакинство нараства за 11-те години с 69,5% (при кумулативна инфлация 69,6).

Третата група индикатори са за качеството на инфраструктурата:

• Публични разходи за НИРД (Научноизследователска и развойна дейност) – около 20 млн. евро годишно, като не нарастват през течение на периода. Очевидно разходи в такъв обем са крайно недостатъчни от гледна точка на нуждите на сектора.

Фактори на производството в зеленчукопроизводството

Съгласно използваната методика производствените фактори са един от трите определящи конкурентоспособността елемента. Те са разделени в пет групи – иновации; предприемачество; труд; капитал; пазарен механизъм. Характеристиките на всеки фактор се определят чрез използване на система от индикатори.

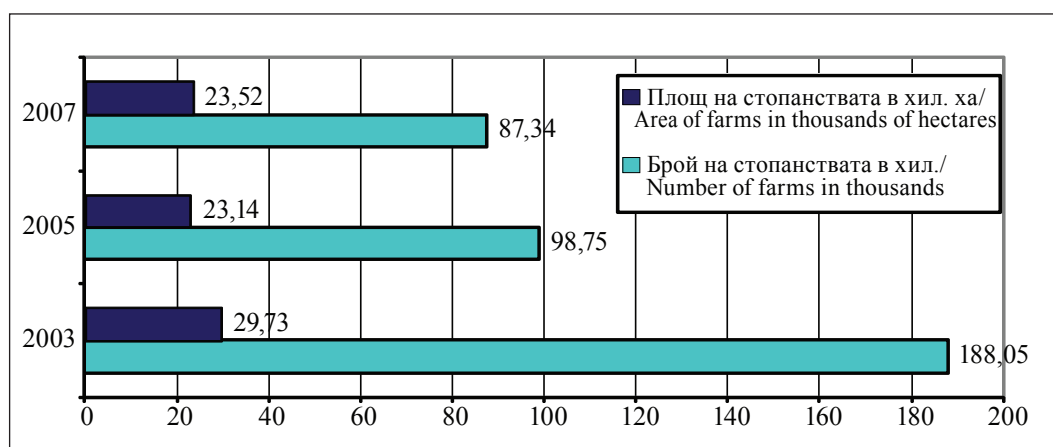
Проявлението на първия фактор – *иновативност*, се определя чрез три индикатора – разходи за изследвания и развитие (R&D); брой

на регистрираните патенти; брой на новите или обновени продукти. Данните от таблицата показват, че разходите за изследвания и развитие за периода от 2000 г. до 2010 г. варират от 1,8 до 3,3 млн. евро годишно. Липсват точни данни за броя на патентите, но по експертни оценки за сектора те не надминават 2 или 3 броя годишно. Броят на новите или обновени продукти не надхвърля 25 годишно.

Състоянието на предприемачеството се определя чрез четири индикатора.

Първият от тях е броят на стопанствата в сектора. Броят на стопанствата в българското земеделие за периода 2000-2010 г. се характеризира с бързо намаление – от близо 655 хил. през 2000 г. до 371 хил. през 2010. Голямата част от тези стопанства са имали и зеленчукопроизводство, но преди всичко в малки мащаби за собствена консумация. Броят на стопанствата със зеленчукопроизводство е 87 340 през 2007 г. Тенденцията за увеличаване на средната площ на стопанствата (общо за сектора - от 4,436 ха през 2000 г. на 9,757 ха през 2010 г.) и за намаляване на броя на стопанствата засяга и стопанствата със специализация в зеленчукопроизводството, като броят им през последната година – 2010, е с около 20% по-нисък. Намалението на броя на стопанствата е естествен процес на окрупняване на производството, но е и свидетелство за слаб интерес за навлизането на нови предприемачи в това производство.

Броят на стопанствата в България с производство на зеленчуци представлява 5,49% от този

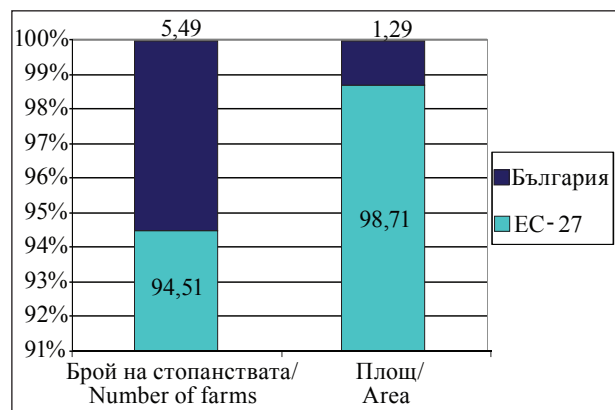

Фиг. 2. Площ и брой на стопанствата с производство на зеленчуци

Fig. 2. Areas and numbers of holdings for fresh vegetables

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.

Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

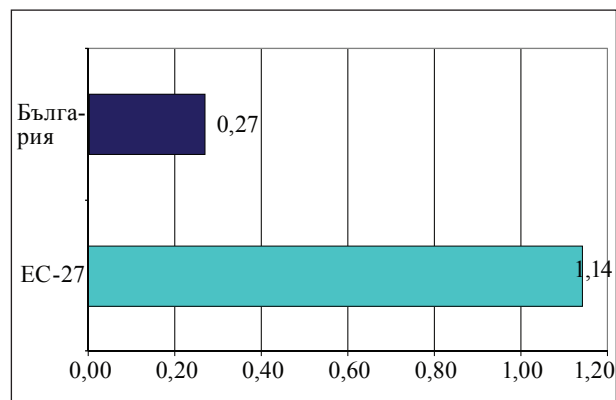

Фиг. 3. Дял на броя и площта на стопанствата със зеленчукопроизводство в България, в този на ЕС-27, 2007 г.

Fig. 3. Share and area of Bulgarian vegetables farms in these of EU, 2007

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.

Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

Фиг. 4. Средна площ на стопанствата със зеленчукопроизводство (ха), 2007 г.

Fig. 4. Average farm size in ha in fresh vegetables, 2007

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.

Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

в ЕС. Площта на същите стопанства е 1,29% от общата площ на зеленчуковите култури в ЕС. Очевидно - средната площ на стопанствата със зеленчуково производство в България е близо 5 пъти по-ниска от средната за ЕС. В същото време България разполага с 2,55% от площта на обработваемата земя в ЕС-27 (Попов, Р., Средносрочни приоритети на селскостопанската политика на България, С., 2011, с. 188.). Това означава, че страната ни не използва наличния си потенциал за зеленчукопроизводство, въпреки благоприятните условия (земя, климат, традиции и опит).

Средният размер на търговския оборот на фирмите от сектора е нисък – за отделните години между 2,2 хил. евро и 3,7 хил. евро. Макар последователно да нараства, този оборот е нисък и е свидетелство за малката икономическа сила на мнозинството български зеленчукопроизводители. Този стокооборот означава, че голямата част от операторите в сектора имат слаби конкурентни позиции, трудно биха станали контрагенти на големите търговски вериги и имат значение предимно за местните пазари. Малкият среден размер на стопанствата, отсъствието на коопериране между тях и отгук малкият мащаб на производството обясняват неспособността на българските производители да задоволят потребностите на преработвателите, както и бавното навлизане на иновациите в производството.

Броят на новите стопанства в сектора дава характеристика на конкуренцията по отношение на използването на производствените ресурси. Вече подчертахме, че намаляването на броя на стопанствата, преди всичко за сметка на най-малките, е естествен процес. От друга страна, той може да бъде обяснен и със слабия интерес към стопанска дейност в сектора, поради слабата конкурентоспособност по отношение на производители от други страни, проблеми със земеползването и напояването, и особено със съхраняването и реализацията на продукцията. В резултат - стопанствата, напуснали сектора за 10 години, са около 3 хил., докато новосъздадените не надвишават 500.

В условията на България развитието на зеленчукопроизводството изисква целенасочена структурна политика, която да формира сигурно земеползване на компактни площи, особено на такива със системи за напояване. Производството на зеленчуци за преработка от своя страна изисква развитие на модерни търговски отношения и интеграция между двете страни. Възможностите за модернизация на сектора са преди всичко в рамките на Програмата за развитие на селските райони (ПРСР). За съжаление достъпът на фермерите от сектора до средства за подкрепа на инвестициите е силно ограничен поради слабите им икономически позиции.

Труд

Трудът като фактор на производството е особено важен за зеленчукопроизводството както по-

ради високата трудоемкост, така и поради сезонността на производството. Данните от графиката ясно показват бързото намаление за 10-годишния период на вложения в сектора труд – от 77,1 ГРЕ през 2000 г. на 35,8 през 2010 г. Намалението е в резултат на излизането от стопанска дейност на по-голямата част от малките стопанства в сектора. В същото време намалението на труда не е предизвикало намаляване на разходите за труд на 100 лв. продукция, поради нарастването на цената на труда.

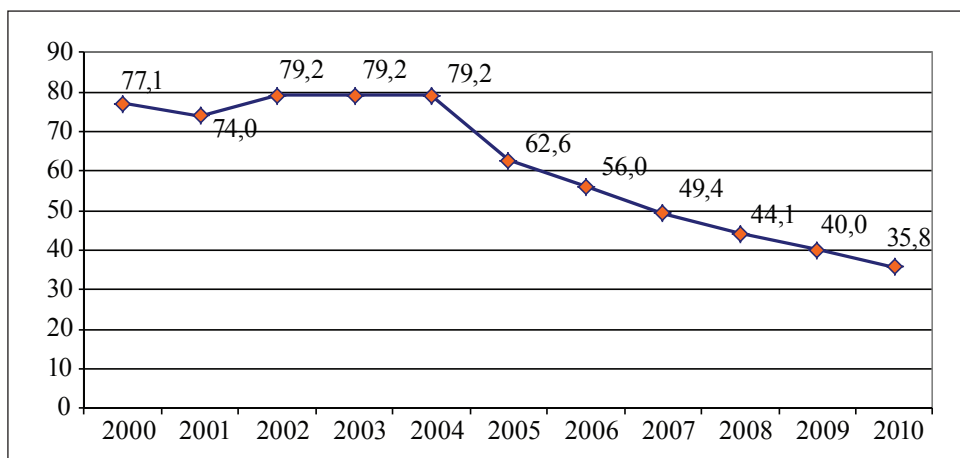
Капитал

Стойността на капиталовите активи (вкл. земята) на стопанствата в зеленчукопроизводството надхвърля 250 млн. евро през последната 2010 г. на периода. За 10-годишния период се наблюдава

тенденция на нарастване на стойността на капиталовите блага, главно поради закупуването на нови машини и инвентар.

Размерът на задълженията на стопанствата към стойността на капиталовите активи нараства от 6% - в началото на периода, до 10% - в края, което свидетелства за слаба задлъжнялост, но и за ниска степен на използване на банкови и фирмени кредити, и заеми за развитие на производството.

Делът на амортизациите в производствените разходи е сравнително нисък, макар че също нараства – от 8 на 10%. Ниският дял на разходите за амортизация е в резултат на сравнително ниската степен на механизация и интензификация на зеленчукопроизводството.

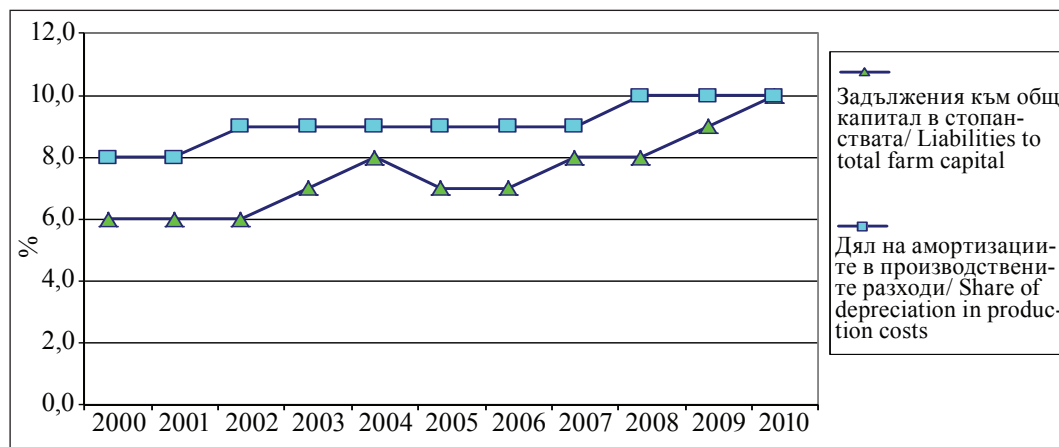

Фиг. 5. Вложен труд в зеленчукопроизводството в България - хил. ГРЕ

Fig. 5. Labour in AWU - thousands

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>).

Фиг. 6. Дял на амортизацията в производствените разходи и дял на задълженията в стойността на капитала

Fig. 6. Share of depreciation in production cost and share of liabilities in total farm capital

Източник: Експертна оценка и изчисления.

Source: Expert assessment and calculation.

Пазарен механизъм

Делът на пазарно реализираната продукция в общия обем на произведената нараства последователно и значително за целия период – от много ниските 15,3% - в началото, до 66,3% през последната 2010 г. Това развитие е в резултат на излизането от сектора на голям брой дребни стопанства, произвеждащи предимно за вътрешно потребление, и постепенната концентрация на зеленчукопроизводството в по-малко на брой, но по-едри специализирани стопанства.

Резултативни фактори в зеленчукопроизводството

Произведена продукция по базови цени в зеленчукопроизводството

Българското зеленчукопроизводство, въпреки добрите си природни условия и традиции, представлява относително малка и силно намаляваща за 10-годишния период част от зеленчукопроизводството на ЕС-27 – 1,15% през 2000 г. и само 0,22% през 2011 г. Ако статистическите данни са достоверни и сравними, силното намаление настъпва след 2008 г.

Годишната продукция на сектора за преработка на плодове и зеленчуци е също малка част от съответната продукция на ЕС-27 – през 2007 г. делът и е само 0,52%.

Броят на българските фирми в преработката на плодове и зеленчуци през 2007 г. е само 3,39% от този на страните от ЕС-27, т.е. средният им оборот е многократно по-нисък от този на ЕС-27.

Търсене и пазарни позиции

Потребление на човек от населението

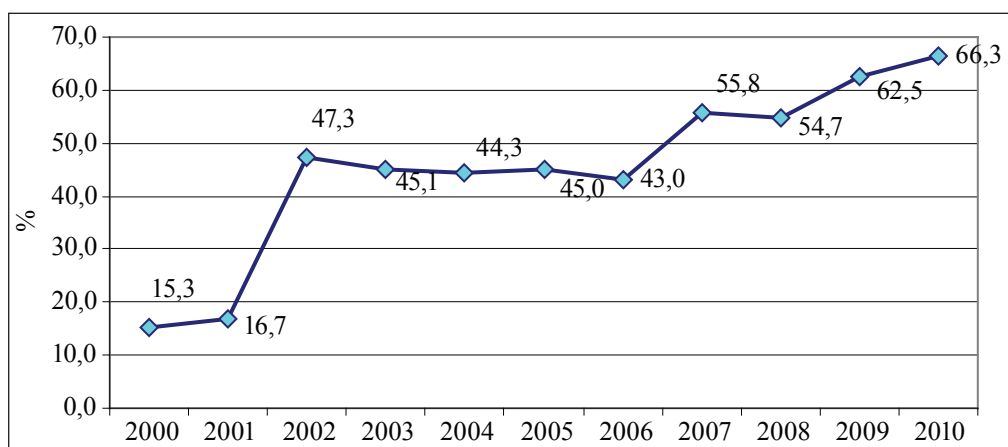
Годишното потребление на зеленчуци (в прясно и преработено състояние) на човек от населението се изменя в сравнително близки граници за 10-годишния период – от 96,8 кг през 2000 г. до 112,4 кг през 2010 г., т.е. повишение с 16%.

Ниво на задоволяване на вътрешните потребности от собствено производство

За 10-годишния период нивото на самозадоволяване намалява драстично. През втората година то е било 194,2%, през третата – 216,3%, а през последните две – съответно 88,4% и 86,4%. Нарастването на потреблението на зеленчуци на човек от населението и силното намаляване на степента на самозадоволяване означава бързо увеличаване на вноса на тези продукти, особено след присъединяването на страната към ЕС.

Индекс на сравнителните конкурентни предимства (RCA index - revealed competitiveness advantage)

Индексът се използва за определяне на силните и слаби експортни сектори на дадена страна. Изчислява се, най-често, чрез съпоставяне на експортния дял на дадена индустрия в общия експорт на страната, отнесен към експортния дял на съответните индустрии в общия износ на референтна група страни. Ако индексът е по-голям от единица, то съответната индустрия в дадената страна притежава конкурентни предимства спрямо страните, с които се сравнява.

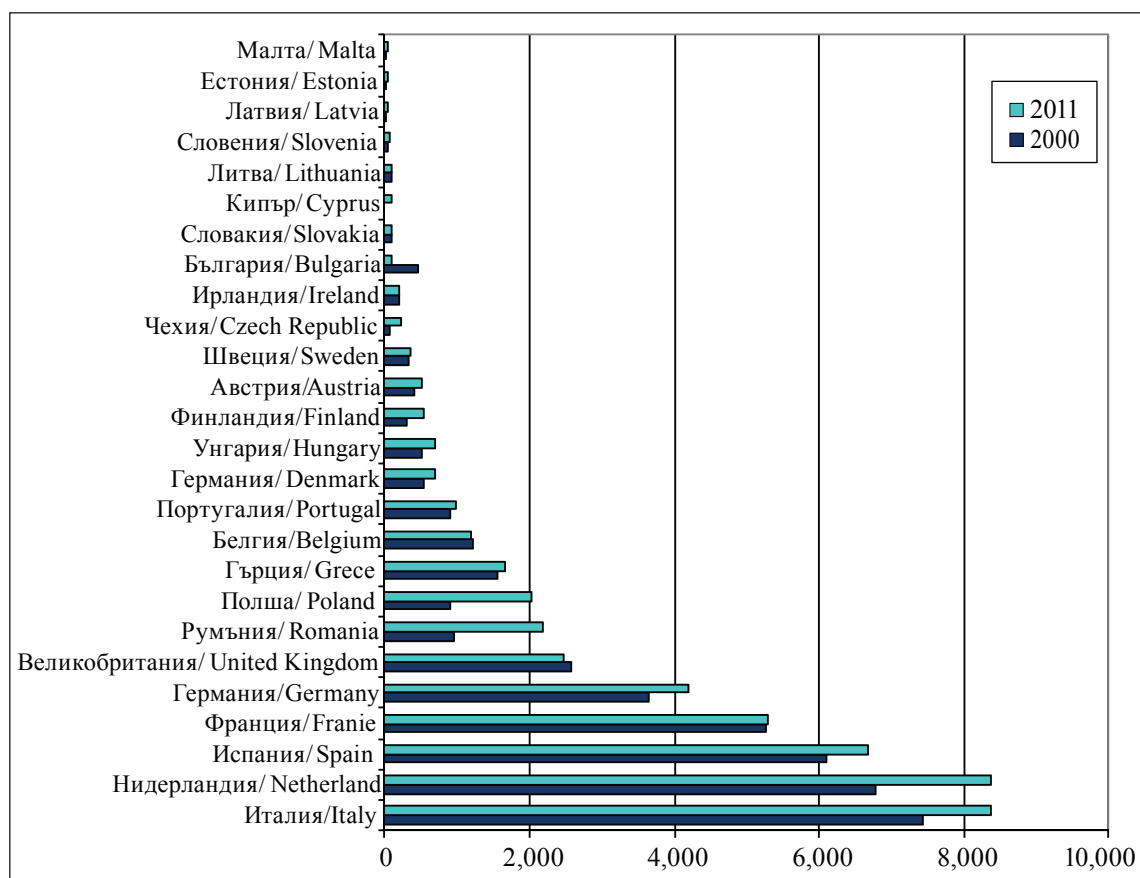

Фиг. 7. Дял на пазарно реализираната продукция в обема на произведената продукция

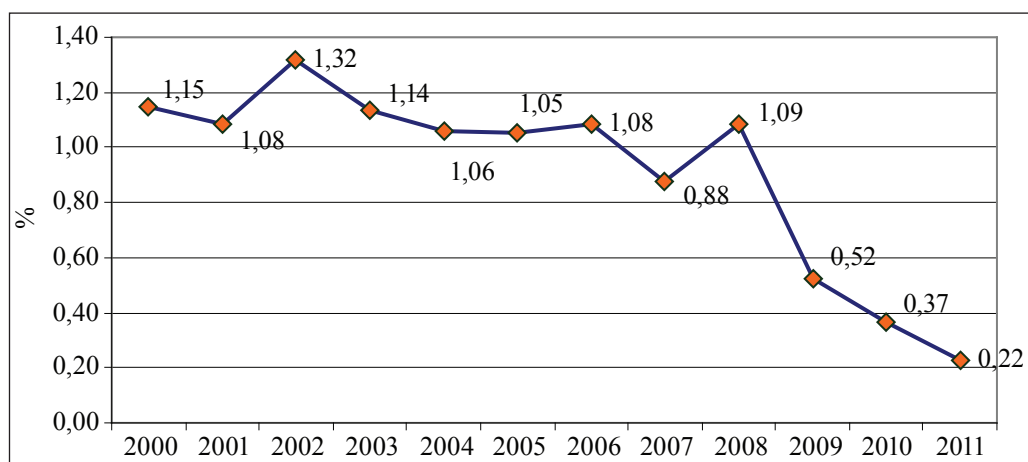
Fig. 7. Share of total marketed production output

Източник: Аграрни доклади (2001-2011), МЗХ и собствени изчисления.

Source: Agricultural Reports (2001-2011), MAF and own calculations.

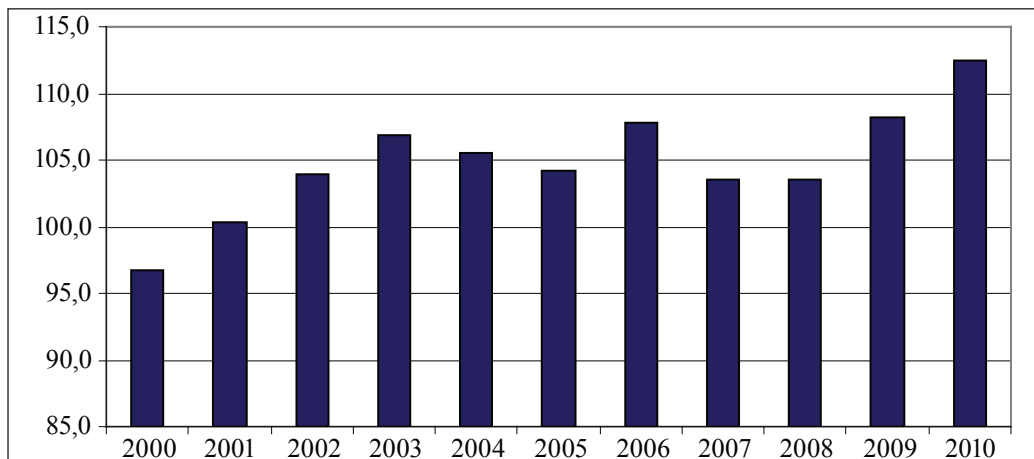
Фиг. 8. Стойност на продукцията в зеленчукопроизводството по базови цени в страните от ЕС-27, млн. евро
 Fig. 8. Production value at basic prices of vegetables in countries EU-27, mill. EUR

Фиг. 9. Изменение на дела на България в продукцията в зеленчукопроизводството на ЕС-27, %
 Fig. 9. Change in share of production value at basic prices of bugarian vegetables in the Eu-27, %
 Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.
 Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

RCA₁ представя динамиката на дела на България в износа на зеленчуци в световната търговия с този продукт. Величините на RCA₁ индексите (табл. 1) показват, че този

дял представлява малка част от световната търговия с този продукт – около 2%, като той се запазва относително стабилен за 10-годишния период.

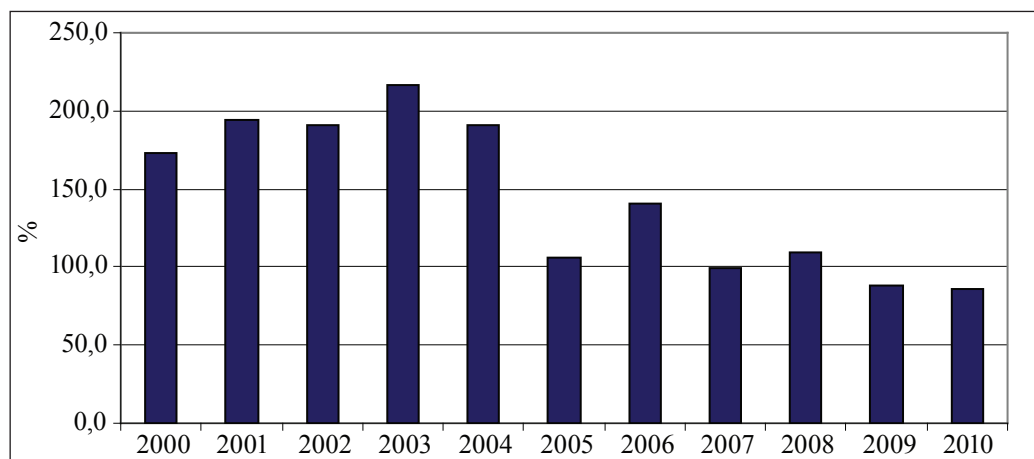

Фиг. 10. Потребление на зеленчуци на човек от населението в България - кг

Fig. 10. Consumption of vegetables per capita in Bulgaria - kg

Източник: <http://www.nsi.bg/index.php> и собствени изчисления.

Source: <http://www.nsi.bg/index.php> and own calculations.

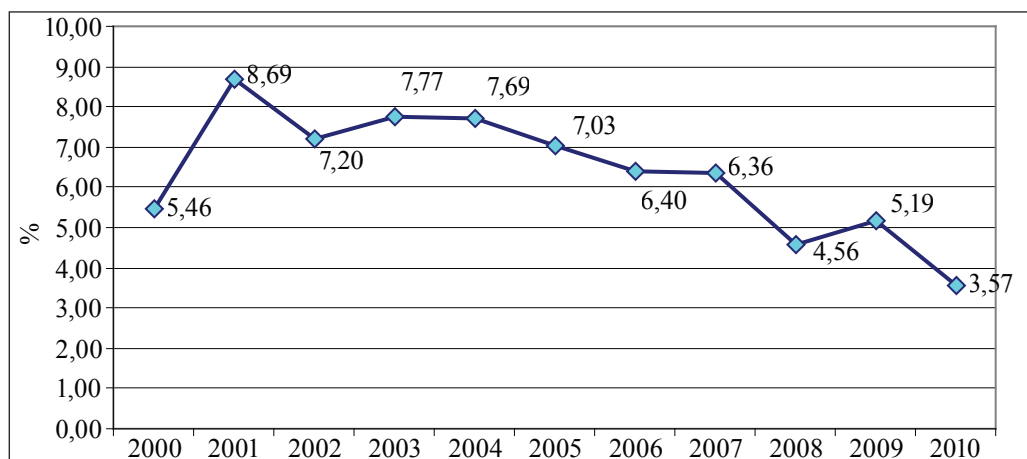

Фиг. 11. Ниво на задоволяване на вътрешните потребности от зеленчуци - собствено производство, %

Fig. 11. Self - sufficiency whit vegetables for bulgaria, %

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.

Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

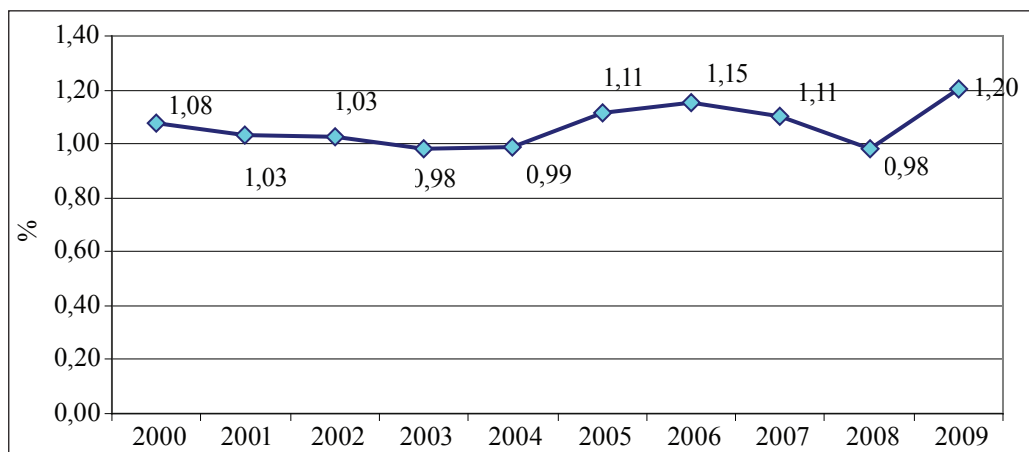

Фиг. 12. Дял на износа на зеленчуци в селскостопанския износ на България, %

Fig. 12. Share of export of vegetables in agricultural export of Bulgaria, %

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.

Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

Фиг. 13. Дял на световната търговия със зеленчуци в световната търговия, %

Fig. 13. Share of trade in vegetables in international trade, %

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.

Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

Стойност на индекса RCA_2 - индексът е произведен от съотношението между дела на продукта в износа на страната и на неговия дял в световната търговия. Данните от табл. 1 показват, че за 10-годишния период при RCA_2 индекса на българското зеленчукопроизводство се наблюдава тенденция на намаление – от 8,44 през 2001 г. на 4,32 през 2009 г., или почти два пъти. Намалението в стойността на индекса се дължи на намалението на дела на износа на зеленчуци в общия селскостопански износ на страната. Това означава загуба на сравнителни предимства в производството на тези продукти. Трябва да се отбележи, че делът на търговията със зеленчуци в световната търговия за 10-годишния период нараства – от 1,08 на 1,20%, което още веднъж подчертава загубата на позиции на българските производители.

Близка до тенденцията на изменение на годишните стойности на RCA_2 е и тази на RCA_3 (който изразява съотношението на салдото от търговията със зеленчукови продукти и обема на тази търговия) – от положително в първата половина на периода се превръща в отрицателно за втората, т. е. салдото от търговията със зеленчу-

ци е отрицателно, което също е свидетелство да загуба на конкурентоспособност.

Дял на световния пазар

Динамика на дела на световния пазар

Стойност на вноса (Value of imports)

Стойността на вноса на зеленчуци по текущи цени за десетгодишния период последователно нараства – от 19,2 млн. евро до 159,0 млн. евро през 2009 г., или увеличение с 828%.

Стойност на износа (Value of exports)

От 2000 до 2010 г. стойността на износа на зеленчуци по текущи цени нараства от 29,4 млн. евро на 104,1 млн. евро през 2009 г. или с 355%.

Изпреварващите темпове на нарастване на вноса, в сравнение с износа, са превърнали България в нетен вносител на зеленчуци.

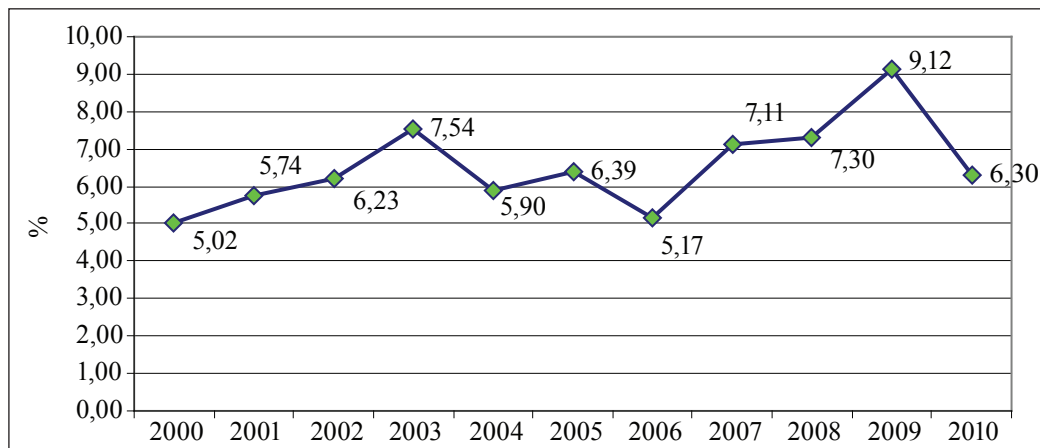
Добавена стойност (Added value)

Добавената стойност в зеленчукопроизводството за първите 8 години на периода има сравнително близки стойности – около 300 млн. евро, като през последните две години на периода намалява рязко – до около 100 млн. евро.

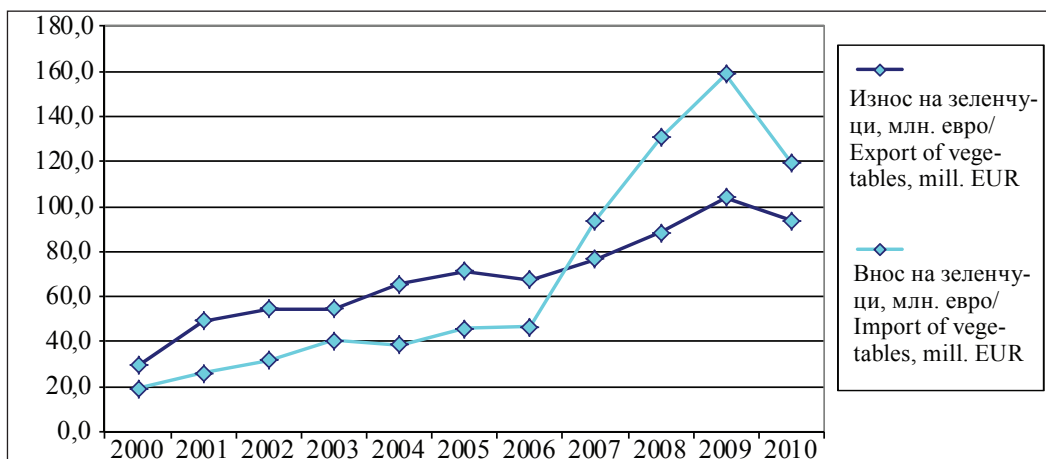
Таблица 2. Индекси на сравнителните конкурентни предимства на българското зеленчукопроизводство

Table 2. Indicators for comparative advantages of bulgarian vegetable production

Година Year	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
RCA_1	0,01	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02
RCA_2	5,1	8,4	7,0	7,9	7,8	6,3	5,6	5,8	4,6	4,3
RCA_3	0,2	0,3	0,3	0,1	0,3	0,2	0,2	-0,1	-0,2	-0,2

Фиг. 14. Дял на вноса на зеленчуци в България в стойността на селскостопанския внос, %
Fig. 14. Share of import of vegetables products in Bulgaria in agricultural import, %
 Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.
 Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

Фиг. 15. Търговия на България със зеленчуци за периода 2000-2010 г.
Fig. 15. Vegetables trade of Bulgaria for the period 2000-2010

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.
 Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

Създадената добавена стойност в преработвателния сектор на зеленчуци по години показва разнопосочни изменения, но като цяло постепенно намалява. Същата тенденция се наблюдава и по отношение на създадената добавена стойност в търговията със зеленчуци.

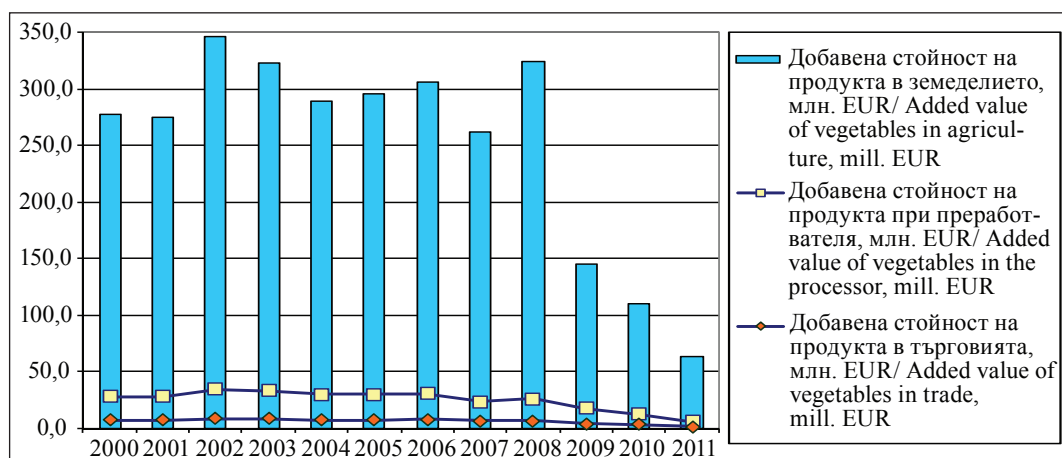
През първата година добавената стойност в производството на зеленчуци представлява 89% от цялата добавена стойност: в хранително-преработвателния сектор – 9%, в търговията – 2%. През последната 2010 г. дялът на добавена стойност по веригата има дялове съответно от 88%, 10% и 2%, което е свидетелство за леко нарастване на значението на преработените продукти.

Заетост

Производителност на труда

За 10-годишния период **разходите на труд в единица продукция** в зеленчукопроизводството последователно нарастват – от 0,08 до 0,13 евро. Това може да се обясни, първо - със слабото нарастване на производителността на труда, и второ - с нарастването на цената на труда.

Добавената стойност на един зает през 2003 г. е 4 082 евро; през 2005 г. – 4 719 евро; през 2007 г. – 5 901 евро. Производителността на труда през 2007 г. е с 45% по-висока от тази през 2003 г. и с 25% от тази през 2005 г.

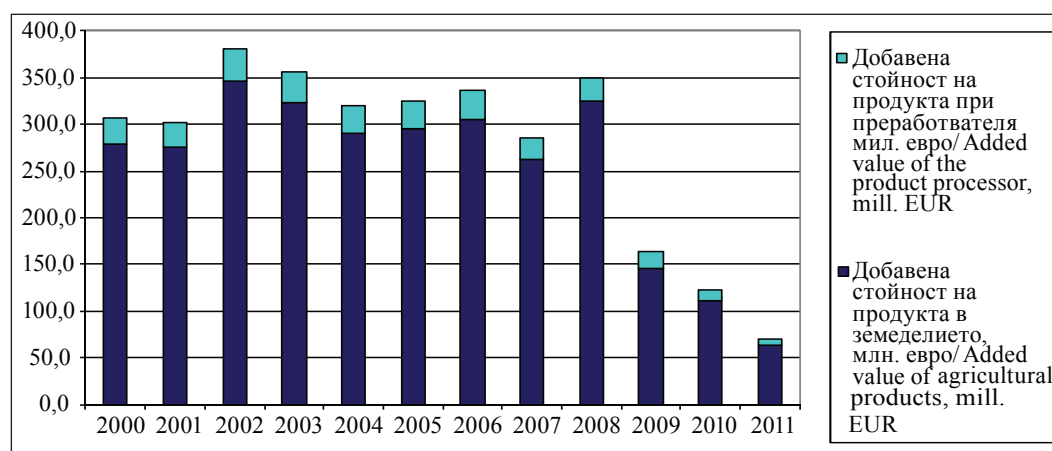

Фиг. 16. Добавена стойност в производството, преработката и търговията със зеленчуци, млн. евро

Fig. 16. Added value in production, processing and trade of vegetables, mill. EUR

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.

Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

Фиг. 17. Добавена стойност в производството и преработката на зеленчуци, млн. евро

Fig. 17. Added value in production and processing of vegetables, mill. EUR

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.

Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

Резултати от оценката

Индикатори на средата за развитие:

1. Количествените стойности за оценка на средата за развитие показват високи нива на средногодишна инфлация за периода, както и на лихвите по кредитите. От гледна точка на конкурентоспособността това е ограничаващ фактор.

2. Демографските индикатори дават неблагоприятна картина на промените в тази област – броят на населението намалява, коефициентът на зависимост е висок и за периода, при отчитане на инфлацията, не се наблюдава нарастване на доходите.

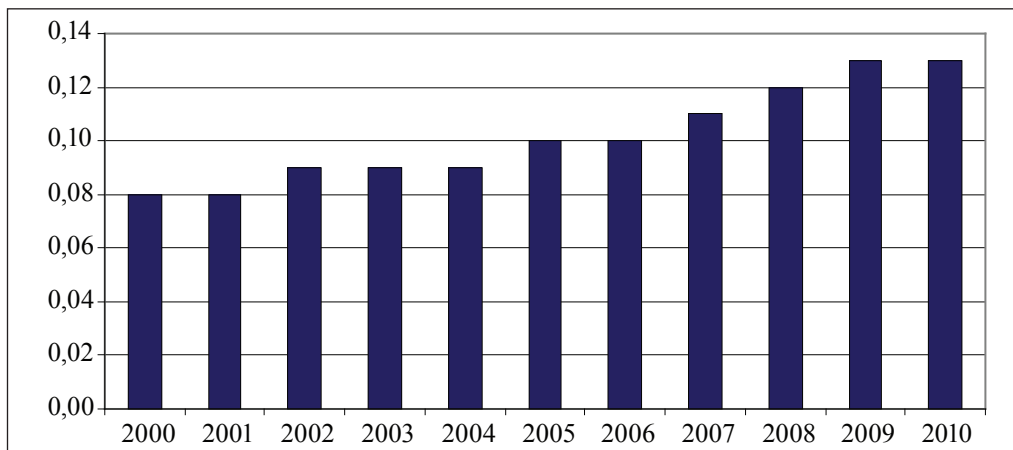
3. Ниското ниво на разходи за НИРД показват слабостта на инфраструктурата за развитие на земеделието в страната.

Може да се обобщи, че през 11-те години - от 2000 г. до 2010 г., средата за развитие не е допринесла за повишаване на конкурентоспособността на земеделието.

Индикатори за производството на зеленчуци:

1. Иновативност – индикаторите показват, че този фактор има скромнен принос към конкурентоспособността.

2. Предприемачество – характеризира се с намаляващ брой на стопанствата (което за България е естествен процес) с нисък среден годишен оборот.

Фиг. 18. Разходи на труд на единица продукция, евро

Fig. 18. Labour cost per unit - EUR

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.

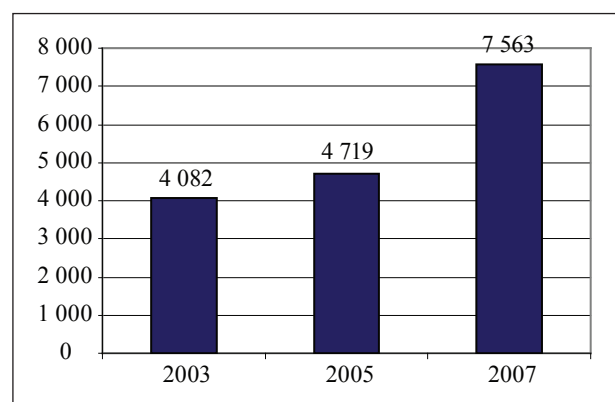
Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

3. Труд – за периода вложените ГРЕ намаляват с повече от 100%, а разходите на 100 лв. продукция нарастват, защото нараства цената на труда.

Капитал

1. За 10-годишния период е налице тенденция на нарастване на стойността на капиталовите активи, главно поради закупуването на нови машини и инвентар.

2. Размерът на задълженията на стопанствата към стойността на капиталовите активи нараства от 6% - в началото на периода, до 10% - в края, което е свидетелство за слаба задлъжнялост, но и за ниска степен на използване на банкови и фирмени кредити, и заеми за развитие на производството.

Фиг. 19. Добавената стойност на един зает в евро

Fig. 19. Added value per 1 employee - EUR

Източник: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) и собствени изчисления.

Source: Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>) and own calculations.

Пазарен механизъм

Делът на пазарно реализираната продукция в общия обем на произведената нараства от много ниските 15,3% - в началото, до 66,3% - през последната 2010 г.

Резултативни фактори:

1. Българското зеленчукопроизводство представлява малка и силно намаляваща за 10-годишния период част от това на ЕС-27 – 1,15% през 2000 г. и само 0,22% през 2011 г.

2. Нивото на задоволяване на вътрешните потребности от собствено производство за 10-годишния период намалява драстично. През втората година то е било 194,2%, през третата – 216,3%, а през последните две – съответно 88,4% и 86,4%.

Индекс на сравнителните конкурентни предимства (RCA index - revealed competitiveness advantage)

- Величините на RCA_1 индексите показват, че този дял представлява малка част от световната търговия с този продукт – около 2%, като той се запазва относително стабилен за 10-годишния период.

- За 10-годишния период RCA_2 индексът на българското зеленчукопроизводство показва тенденция на намаление – от 8,44 през 2001 г., на 4,32 през 2009 г. - почти два пъти. Намалението в стойността на индекса се дължи на намалението на дела на износа на зеленчуци в общия селскостопански износ на страната, което означава загуба на сравнителни предимства в производството на тези продукти.

• Стойностите на RCA_3 от положителни в първата половина на периода се превръщат в отрицателни за втората, т. е. салдото от търговията със зеленчуци е отрицателно, което също е свидетелство да загуба на конкурентоспособност.

4. Изпреварващите темпове на нарастване на вноса, в сравнение с износа, са превърнали България в нетен вносител на зеленчуци.

5. Добавената стойност в зеленчукопроизводството за първите 8 години на периода има сравнително близки стойности – около 300 млн. евро, като през последните две години на периода намалява рязко – до около 100 млн. евро.

6. Добавената стойност на един зает през 2003 г. е 4 082 евро; през 2005 г. – 4 719 евро, и през 2007 г. – 5 901 евро. Производителността на труда през 2007 г. е с 45% по-висока от тази през 2003 г. и с 25% от тази през 2005 г. Това се дължи на отпадането на голям брой малки стопанства в сектора и в по-малка степен на напредък в механизацията на производствените процеси.

В заключение може да се обобщи, че силните страни на конкурентоспособността на българското зеленчукопроизводство – осигуреността със земя, благоприятният климат и съществуващите традиции, през първите 10 години на XXI век последователно се неутрализират, а в последните години и надмогат от слабостите по отношение на средата за развитие – демографски процеси, качество на образованието и разходите за научни и развойни дейности; слабостта на предприемачеството и въвеждането на иновации, както и на пазарната инфраструктура и институциите в сектора. В резултат - от едно високо за страната ниво, делът на България в световната търговия със зеленчуци намалява; значението на зеленчуците в общия селскостопански износ на страната намалява и в края на периода вече сме нетен вносител на зеленчуци. В крайна сметка - в откритата среда на общия европейски пазар и засилващите се процеси на глобализация на икономиката, българското зеленчукопроизводство демонстрира намаляваща конкурентоспособност.

ЛИТЕРАТУРА

Balassa, B. 1965. Trade Liberalisation and 'Revealed' Comparative Advantage", The Manchester School, 33, 99-123.

Balassa, B. 1977. „Revealed' Comparative Advantage Revisited", The Manchester School, 45, 327-44.

Balassa, B. 1989. Comparative Advantage. Trade Policy and Economic Development, Harvester Wheat sheaf, New York.

Tacke et al. 2007. LEI, LEI Competiveness Monitor.

Utku Utkuand Dilek Seymen. 2004. Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: Evidence for Turkey vis-à-vis the EU/15, 6 th Annual Conference.

НСИ, Статистически годишник, С., 2000-2011.

Eurostat, (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>)

Competitiveness analysis of vegetable-growing production in Bulgaria

R. POPOV

Institute of Agricultural Economics – Sofia

(Summary)

In the article has been made an analysis of the competitiveness of Bulgarian vegetable growing, based on methodology elaborated by the Institute of Agricultural Economics (LEI), Netherlands. Statistical data have been used for the period 2000-2011. The model includes three indicators groups – of development ambience, of production factors and of resultant factors, which finally define the production competitiveness of a product group. Each group covers several indicators.

The main idea is to determine and analyze indicators, which would allow the identification of the trends changes and the development model. Secondly, indicators quantification enables to compare their dimension with fixed benchmarks, including making comparisons between countries and country groups.

Therefore, the competitiveness analysis through this methodology includes both changes of defining factors' manifestation (these ones for the development ambient and for the production) and the quantification of the attained level in relation to other countries or country groups.

The final assessment of the vegetal growing competitiveness will be based on four main indicators:

1. Increase/decrease of sector share on the world market;
2. Increase of labour productivity by different stages of the food chain;
3. Increase of the Balassa competitiveness index value;
4. Increase of added value by different stages of the food chain.

In result of the research, a conclusion could be made that the strong sides of Bulgarian vegetable growing competitiveness – provision of land, favourable climate and existing traditions – in the first 10 years of 21 century are in process of consistent neutralization and in the last years they were even overreached by the deficits related to the development environment – demographic processes, education quality and costs for scientific and development activities; weakness of entrepreneurship and introduction of innovations; market infrastructure and institutions in the sector. In result of a high for the country level, the share of Bulgaria in the world trade with vegetables decreases; the importance of vegetables in the total agricultural country exportation also decreases and at the end of the period we have become a net importer of vegetables. Finally, in the open ambience of the Common European market, Bulgarian plant-growing demonstrates decreasing competitiveness.

Key words: indicators, competitiveness, vegetable growing